

zelenen Bemerkungen zu den unterschiedlichsten Sachgebieten nachzugehen, sie in bekannte Wissenszusammenhänge zu integrieren bzw. soweit als möglich zu verifizieren (so werden - um ein Beispiel mehr zu nennen - in der "Wiener Zeitschrift" von 1825 bzw. 1831 Übersetzungen von Mickiewicz erwähnt, die in K. Kuczyńskis Bibliographie "Polnische Literatur in deutscher Übersetzung von den Anfängen bis 1985", Darmstadt 1987, nicht aufscheinen). Zweifellos ist dieses Werk als eine Fundgrube für die Vertreter der verschiedensten Disziplinen - Philologen, Theaterwissenschaftler, Historiker der unterschiedlichsten Ausrichtung - anzusehen und sollte von diesen Fachleuten auch für die Untersuchung galizischer Themen herangezogen werden. Es macht umgekehrt deutlich, wie sehr galizische Forschungen nach einer interdisziplinären Zusammenarbeit verlangen.

Der spezifisch österreichische Blickwinkel, aus dem primär Persönlichkeiten der galizischen Geschichte prä-

sentierte werden - er ist unter anderem auch von der Zensur, der die Presse in den Metternichschen Zeiten unterlag, bedingt - stellt eine wertvolle Ergänzung zu den Bewertungen dar, mit denen dieselben Persönlichkeiten in der polnischen Geschichte und Literatur bedacht werden; die öffentlichen Lobesbezeugungen auf die österreichischen Gouverneure Peter v. Goess und Johann Jakob Gaisruck (vgl. S.45 u. 47) stehen in einem scharfen Kontrast zur Sicht dieser Personen etwa in Stanisław Wasylewskis "Lemberger Geschichten" ("Historje Lwowskie", 1921). In diesen und ähnlichen Fällen wird die Quellensammlung auch zum Dokument einer bestimmten Sicht, einer "Wiener Optik", aus der uns die Verhältnisse im Kronland Galizien und Lodomerien einschließlich der Bukowina präsentiert werden.

Ein Personenregister am Ende des Bandes erleichtert die Suche nach konkreten Namen; einzelne Verzeichnisse im Inneren geben einen raschen Überblick zu Sachfragen.

Alois Woldan

In margine slovanství a ruství v Uhrovu Janáčkovi

Uher, J.: Janáček - román života. Český spisovatel, Praha 1993, 360 s.

Brněnský spisovatel, novinář, publicista a básník Jindřich Uher, známý básnickými i prozaickými knihami, z nichž vyniká literatura faktu, brilantní eseje například o lidovém umění, vydal v nakladatelství Český

spisovatel reprezentativní dílo, na němž pracoval řadu let, *Janáček - román života* (Praha 1993, ilustroval Cyril Bouda, 360 stran).

J. Uher věnoval studiu Janáčkova života, díla a korespondence mimořádnou pozornost

- věděl, že se pouští do práce, v níž je řada povolanych, ale málokdo vyvolený. "Zasvěcovači" a "sudičkami" tu nebyl nikdo menší než Václav Holzknecht a Rafael Kubelik - jimi v různých dobách povzbuzen pokusil se umělec najít svůj osobitý klíč k tomu- to géniovi. Cením si, že Uhrův Janáček není zaplněn konjunkturní senzacností, která by se - zejména pro sklon- nek skladatelova života - nabízela. Je to otevřený, upřímný, ale současně cudný, niterný a noblesní pohled - na to jsme ostatně u Uhra zvyklí i z jeho předchozích knih.

Dostí podstatnou vrstvu Uhrova dokumentárního románu tvoří pasáže, v nichž se explikuje skladatelův vztah k Rusku, ruské kultuře, slovanství a moravanství. Domnívám se, že všechny tři zmíněné komponenty jsou navzájem propojeny a nesouvisí jen s dobou atmosférou doznávajícího obrození a slovanskou ideou, která měla v českém prostředí politický podtext. Spíše tu Janáček na vlnách dobového kulturního kódu vy- cítil něco velmi podstatného a inspirativního - totiž plu- ralitu kulturních a mentál- ních kořenů středoevropského regionu, která mu vyhovovala i z hlediska tvůrčího tempe- ramentu. Pokusil se nově for- mulovat vztah moderního člo- věka k moravanství, slovan- ství a ruské kultuře - zani- cené, ale současně kriticky. Vedle posedlosti Ruskem, kte- ré ostatně navštívil, je tu i jasný kritický postoj, např. k revolučním událostem desátých a dvacátých let na- šeho století, a souběžně po- třeba nové integrace, propo- jení tvůrčích impulsů ze

všech kulturních oblastí: v tomto smyslu jako přesvěd- čený Čech a vlastenec těžce nesl vztah českého centra k vlastnímu dílu, které vy- růstalo z moravského folkló- ru. Jakoby vše koncentrovala tato kouzelná věta: "Berger přemýšlí, ale ne nad otázkou, nýbrž nad Janáčkovým návrhem. Rozhodně by potřeboval právě nyní nějaké moravské tance jako vločku do baletu, který napsal kapelník Kovařovic podle Štroupežnického." (s. 142).

Uhrův román je ovšem poz- vnesen nad nacionální hašte- ření - Janáčkův život je chá- pán jako lidská pout, kde kromě úskalí a protivenství jsou i výhry, odpuštění a smíření. Kdysi jsem psal o Uhrových kulturologických esejích, které se týkaly Rus- ka: neznám v současné české literární produkci tohoto ty- pu přesvědčivější a citlivěj- ší uchopení fenoménu Ruska z hlediska Středoevropana: šlo o knihu *Objektivem srdce*. Tak se stalo, že právě část janáčkovského románu s názvem *Ruské obrázky* je jednou z nejzdařilejších partií dí- la: "*Leoš Janáček je neruský skladatel, a přesto nás uvádí do ruského světa, miní odborníci. Jeho hudba nezní rusky, ale originálně přetlumočením ruských podnětů představu Ru- si vyvolává! Glagolská mše, ale i rany, nedochovaný me- lodram na slova básníka Ler- montova, kantáta Hospodine!, Kozáček pro orchestr, Elegie na smrt dcery Olgy, Pohádka o caru Berenději pro violon- cello a klavír, smyčcový kvartet z podnětu Tolstého Kreutzerovy sonáty, rapsodie Taras Bulba, opery Káta Kaba- nová a Z mrtvého domu, to všechno jsou Janáčкова díla*

znějící slovanskou notou, tematicky čerpající z Ruska. Ovšem tóniny vlastní ruské lidové písní našel Janáček už na Moravě! Cestou se jen utvrzoval ve svém přesvědčení." Uher se podrobněji nezabývá podílem Janáčka na založení a činnosti brněnského tzv. Ruského kroužku. Ale mnohem více než celá podrobná faktografie vzbuzuje představu nikoli povrchního, ale naopak hlubinného, archetypálního vztahu skladatele ke kulturním vrstvám, které byly překryty jinými vrstvami a podněty tak, že vytvořily podivuhodný, vnitřně rozrůzněný komplex. Lze zde dokonce spatřovat jistou souvislost s úvahami Nikolaje Sergejeviče Trubeckého, které vyjádřil v knize o euroasijsství Evropa a lidstvo (Sofia 1920) a pak znovu ve známé a později publikované korespondenci s Romanem Jakobsonem z 20.-30. let (Letters and Notes, The Hague 1975). Trubeckoj tu píše o specifiku moravského regionu, který je geograficky dán příklonem k povodí Dunaje; panovníka Čech by nikdy nenapadlo poslat pro misionáře do Byzance - z hlediska "říčné kmenovéhó" by to bylo zcela nelogické. Současné je však skeptický k ožívování cyrilometodějské tradice v jiné situaci, v níž působí uměle a a nemůže plnit původní kulturní funkce. Přináležitost k jiným

kulturním tradicím a vrstvám, kterou Janáček na Moravě objevil a jež mu ukazovala na spojitosti se slovanskými regiony, zejména se slovanským východem, byla podstatná a hlubinná, nikoli dobové konjunkturální. Janáček tím obohacoval českou kulturu jako celek: jiná tradice se však musela projevit v počátečním nepochopení. Je tedy Uhrovo připomenutí Janáčkova "slovanského" odkazu v díle, které se stalo světově uznávaným, příznačné: neobsahuje žádné iluze o "panslavismu", žádné iluze o Rusku a Slovanech, žádný konzervatismus, který je s touto orientací tradičně spojován. Naopak: jde o obohacení, inspiraci, experiment, tkvící v domácích, leč zasutých kulturních archetypech: proto se téžce prosazující, ale právě proto vytvářející všelidské dimenze a proto světem pozitivně přijímaný. Snad by si tato úloha slovanského živlu v naší kulturní tradici spolu s dalšími vrstvami, například německou, maďarskou a židovskou, a jejich interakce, prolinání, vzájemné inspirace, svár a podíl na utváření pluralitního kulturního modelu ve střední Evropě měly stát ještě výraznější mezioborovou doménou našich slavistů - kromě tradičního materiálového studia kontaktů a vztahů.

Ivo Pospíšil